

TOPONÍMIA DELS POBLES VALENCIANS

CASTELLÓ DE LA PLANA

LA PLANA ALTA



**AJUNTAMENT DE
CASTELLÓ DE LA PLANA**



INSTITUT CARTOGRÀFIC VALENCIÀ

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA
SECCIÓ D'ONOMÀSTICA

COORDINACIÓ I GESTIÓ
Unitat de Recursos Lingüísticotècnics

RECULL
Marc Guardiola Guardiola
Ferran Guardiola Noguera

TEXT
Antoni Josep Gascó i Sidro

GRAFISME
Esperança Martínez Molina

© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Col·lecció: Onomàstica
Sèrie: Toponímia dels Pobles Valencians
Castelló de la Plana, 232

Editat per: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Av. de la Constitució, 284
46019 València
Tel.: 963 874 023
Adreça electrònica: avl@gva.es

Amb la col·laboració de l'Ajuntament de Castelló de la Plana

ISBN: 978-84-482-6473-4
Depòsit legal: V-1621-2020
Impressió: Imprés Puchades

CASTELLÓ DE LA PLANA

Castelló està situat en la comarca de la Plana Alta, en l'àmplia àrea que constitueixen els glacis de la serralada del Desert de les Palmes amb l'al·luvionament de la desembocadura del riu Millars, en l'àmplia planura que té una longitud de 10 km de platja. En el terme de Castelló s'encreuen el meridià zero, o de Greenwich, amb el paral·lel 40.

La resta històrica més antiga de la ciutat de Castelló és el castell Vell, que va estar habitat pels ibers en el segle IV a. C., i també pels romans i pels àrabs, els quals li van conferir la fisonomia actual. Després de la conquesta, Jaume I va donar a l'infant Nunyo Sanç, primer senyor d'estes terres, el privilegi d'atorgar carta de població en 1239, per a repoblar l'àrea de l'alqueria de Benimahomet. En 1251 el rei va autoritzar el seu llocinient en el Regne de València, Ximén Pérez d'Arenós, perquè traslladara la població al nou indret de l'alqueria de Benirabe, que ocupava un espai idoni en la via de trànsit de València a Barcelona, per la qual discorre el carrer Major. Eixe emplaçament estava a quatre quilòmetres de la costa i a trenta metres sobre el nivell del mar. Pel fet de ser una vila de fundació reial, l'escut municipal té una corona que cobrix un rombe dins del qual s'aprecien les quatre barres de la corona d'Aragó i un castell, com a referència al nom del lloc.

En 1326 Castelló, que es regia pels Furs de València, va rebre un fort impuls pel fet de ser declarada capital d'una de les quatre governacions del Regne de València, la que comprenia l'àrea «dellà lo riu d'Uixó fins a la desembocadura del Sénia». Però aquella època va ser tumultuosa, i Castelló es va veure immers en diferents conflictes polítics, com les guerres de la Unió i el Compromís de Casp. En 1348 va sofrir l'epidèmia de pesta bubònica, que va originar la rogativa a l'ermita de la Magdalena del castell Vell, i que, juntament amb altres plagues causades pel cultiu d'arròs, van delmar la població. En el seu fervorós pietisme, els castellanencs es van acollir a la protecció de madona Santa Maria del Lledó, venerada en una imatge que, segons la llegenda, va trobar el llaurador Perot de Granyana en 1366.

A començaments del segle XVII la població comptava amb uns 5.000 habitants, fet que va comportar la construcció d'edificis significatius, com l'església major, el campanar municipal (anomenat popularment *el Fadri* per no estar annexat al temple), la llonja del cànem i algunes mansions senyorials. De fet, l'encotillament del perímetre emmurallat va obligar, pel creixement de l'hàbitat, a construir ravals pel nord, pel sud i per l'oest de la vila.

L'economia es basava en la trilogia mediterrània del blat, la vinya i l'olivera, a més dels cultius d'horta, gràcies a la xarxa de séquies, verdaderes artèries del regadiu; també era important l'explotació ramadera i pesquera al Grau, caseriu que començava a poblar-se.

La Guerra de Successió i la victòria del bàndol borbònic en el territori valencià va comportar la supressió dels Furs, la prohibició de la llengua valenciana i l'enderrocament de les muralles de la vila. Amb tot, el segle XVIII va tindre aspectes positius que es manifesten en la construcció del palau municipal i l'episcopal, el cementeri nou en la zona on posteriorment es va erigir el parc Ribalta (abandonant el primitiu fossar de la plaça Major) i la urbanització de l'anomenada plaça Nova, l'actual avinguda del Rei en Jaume.

Després de l'hecatombe de la Guerra del Francés, Castelló va conèixer un desenvolupament econòmic considerable amb els cultius del cànem i, posteriorment, del taronger, els quals afavoriren una burgesia autòctona i un considerable augment de la població, que a començaments del segle XIX era d'uns 20.000 veïns. L'arribada del ferrocarril en 1862 i la construcció del port en 1891 millorà notablement l'activitat econòmica perquè facilità l'exportació de cítrics, que va arraconar el pròsper conreu de cànem. Els guanys de la citricultura facilitaren una millora notable de les edificacions i l'eixample planimètric de la ciutat de 1885, obra de l'arquitecte Ros de Ursinos. Este progrés no va poder ser frenat per la insurrecció carlista, a la qual es va oposar la liberal població de Castelló, que fou elegida capital de la província el 1833, ni tampoc l'adveniment de la Primera República (1873-1874), quan Castelló va tindre cantó propi, com Cartagena, Almansa, Andújar, Bailén, Cadis i altres ciutats.

La Guerra Civil de 1936-1939 va ocasionar un col·lapse en l'hàbitat i en l'activitat econòmica de Castelló, que no va començar a recuperar-se fins a la dècada dels seixanta, època en què l'especulació va provocar una notòria catàstrofe urbanística especialment en el centre, la qual va provocar l'enderrocament d'uns edificis d'indubtable valor arquitectònic. També en aquella dècada Castelló va passar a ser seu episcopal, compartint la titularitat de la diòcesi amb Sogorb (1960), segregada així de la històrica diòcesi de Tortosa.

La potent industrialització de l'últim terç del segle XX, amb l'aparició de la factoria d'ESSO, la tèrmica, l'empresa Fertiberia i l'impuls de la indústria del taulell per a cobrir les necessitats de l'activitat constructora, va crear un període de benestar, que va coincidir amb l'adveniment de la democràcia.

Les llibertats democràtiques han afavorit un canvi de mentalitat dels castellonencs, que s'ha unit a la interculturalitat ocasionada per la creixent immigració del canvi de segle (especialment romanesa) i a la creació de la puixant Universitat Jaume I (UJI). Un altre referent, per l'oportunitat que ens ocupa, ha sigut el de la recuperació administrativa del nom històric, tradicional i popular de la ciutat, que no es tracta d'una traducció al valencià, sinó ben al contrari, d'eliminar un inconvenient augmentatiu (*Castellón*), ja que el topònim *Castelló* és resultat de l'evolució directa de la construcció medieval CASTELLU+IONE.

Des de la seua fundació i fins al Decret de Nova Planta (1707), el nom de la població va ser només *Castelló* (amb les seues variants: *Castelló de Borriana*, *Castelló de la Plana*). Així figura en pergamins, en textos oficials de la Cancelleria i en la documentació notarial, municipal o de particulars, tal com va documentar una comissió adient, formada per Germà Colón, Vicent García Edo, Vicent Pitarch i l'autor d'este text.

L'opció de *Castelló de la Plana* és una reparació històrica. *Castelló* és etimològicament un castell menut, i això respon al nom originari. De fet, a la pregunta de quin era al seu parer el verdader nom de la ciutat, el doctor Colón va respondre rotundament per escrit: «És Castelló». L'afegit de *la Plana* constata que la vila fou des del segle XIV la capital de la Governació de la Plana.

ELEMENTS FÍSICS

Orografia

Coll de la Garrofera
Coll del Mancebo
Cova de la Seda (o de Mirona)
Cova de les Maravelles
Cova del Colom
el Collado
el Collet
el Molló
les Gralles
les Serretes
Muntanya Negra
Penyeta Roja
Pla del Moro

Racó de Raca
Roca Blanca
Roca de la Seda
Roca de Migdia
Serra del Desert de les Palmes
Tossal de la Galera
Tossal de la Llobera
Tossal de Ribalta
Tossal del Manyet
Tossal del Pataco
Tossal Gros
Tossalet del Mas de la Ruisseta

Relleu litoral i marítim

el Carallot
el Mascarat
el Montcolibre
el Negat
el Tall
els Tres Esculls del Carallot
Escala del Port
Escull de Fora
Escull de la Ferrera
Escull de la Ferrereta
Escull de la Foradada
Escull de Terra
Illa Grossa

Illes Columbretes
Illot Valdés
la Ferrera
la Ferrereta
la Foradada
la Foradadeta
la Senyoreta
Platja del Gurugú
Platja del Pinar
Platja del Serradal
Punta de Migjorn
Punta de Tramuntana

Hidrografia natural

Barranc de Boira
Barranc de Fraga
Barranc de l'Algepsar
Barranc de la Figuetà
Barranc de la Magdalena

Barranc del Camí del Francés
Barranc del Malvestit
Barranc del Sol
el Barranquet
Font de la Barrassota

Font de la Salut
la Marjal
Rambla de la Viuda

Riu Sec de Borriol
Ullal del Samaruc

Hidrografia artificial

Braç de la Botera
Canal de l'Arena
Canal de la Cota 100
Canal de la Ratlla
Canal del Motor
Canal del Pantà
Canal Primer del Coto Vell
Canal Segon del Coto Vell
Capçada de la Brunella
Embassament de Maria Cristina
Escorredor de l'Almalafa
Escorredor de la Font
(o la Mitgera)
Fila Altera
Fila d'Alicart
Fila de Fadrell
Fila de la Travessera
Fila de Leon
Fila de Prades
Fila de Roig
Fila del Campanar
Fila dels Dos Ulls
Fila Fonda
Fila Nova
Fila Primera del Censal
Fila Roja
Fileta del Canalet Fondo
Fillola de Curto
Fillola dels Mangraners
Partidor de Valero
i de l'Almalafa
Pou d'Escrig
Pou de Coscollosa
Pou de Felip
Pou de l'Alegria

Pou de l'Abundància
Pou de la Codina
Pou de la Colomera
Pou de la Donació
Pou de la Fortuna
Pou de la Plana
Pou de la Previsora
Pou de la Ratlla
Pou de la Unió
Pou de Pellisser
Pou de Quintana
Pou del Carme
Pou del Centenari
Pou del Mas de Vadoro
Pou del Pantà
Pou del Pinar
Pou del Pla del Moro
Pou del Sindicat
Pou dels Deu
Primer Canal del Coto Nou
Primera Travessera de la Fileta
Sènia de Gossalbo
Sènia de la Mela
Sènia de Roquetes
Séquia d'Almalafa
Séquia d'en Trilles
Séquia de Coscollosa
Séquia de Durà
Séquia de Foment
Séquia de l'Obra
Séquia de la Borrassa
Séquia de la Brunella
Séquia de la Catalana
Séquia de la Fileta
Séquia de la Molinera

Séquia de la Mota
Séquia de la Plana
Séquia de la Travessera
Séquia de Mistos
Séquia de Rafalafena
Séquia de Vinamargo
Séquia de Vinatxell
Séquia del Bovar

Séquia del Senillar
Séquia del Vellèl
Séquia Dos del Pantà
Séquia Major
Séquia Mitgera
Séquia Nova de l'Almalafa
Séquia U del Pantà
Travessal del Batle

PRESENCIA HUMANA

Poblament

Alqueria d'Agostet
Alqueria d'Agramunt
Alqueria d'Amigó
Alqueria d'Escobar
Alqueria de Boios
Alqueria de Boles
Alqueria de Capa
Alqueria de Còssim
Alqueria de Cutimanya
Alqueria de Fuentes
Alqueria de Garí
Alqueria de l'Algepser
Alqueria de l'Obrer
Alqueria de la Fideuera
Alqueria de la Marquesa
Alqueria de la Rica
Alqueria de la Sabatera
Alqueria de la Torre
Alqueria de la Valenciana
Alqueria de les Monges
Alqueria de Mata-agüelos
Alqueria de Miquel de la Marca
Alqueria de Mirona
Alqueria de Morellà
Alqueria de Morelló
Alqueria de Paco Leon
Alqueria de Pepe Bones

Alqueria de Pipa
Alqueria de Rambla
Alqueria de Roig
Alqueria de Xabrera
Alqueria del Brigadier
Alqueria del Carboner
Alqueria del Macaco
Alqueria del Magatzem
Alqueria del Manyo
Alqueria del Molinero
Alqueria del Ranxo Grande
Alqueria del Romo
Alqueria del Saboner
Alqueria del Verdader
Alqueria del Xurro Camarilles
Alqueria dels Òrfens
Alqueria dels Pasquals
Castelló de la Plana
el Grau de Castelló
el Poble Sec
Fadrell
Grup de Camarilles
Grup de la Macarena
Grup de la Venta Guillamon
Grup de Lourdes
Grup de Sant Llorenç
Grup del Rosari

Grup del Sagrat Cor
Grup Grapa
Grup La Unió
Grup Perpetu Socors
Grup Rafalafena
Grup Sant Agustí
Grup Sant Enric
Grup Sant Pere
Grup Sant Vicent
Grup Santa Teresa
Grup Tombatossals
la Colònia
les Cases de la Brega
les Vaqueries
Mas d'Alegre
Mas de Babiloni
Mas de Balado
Mas de Bellido
Mas de Beltran
Mas de Benedicte
Mas de Cabedo
Mas de Carbó
Mas de Cardona
Mas de Cavaller
Mas de Clarà
Mas de Donyana
Mas de Gasset
Mas de Gimeno
Mas de Gonçal
Mas de Guiralt
Mas de l'Enramada
Mas de la Boera
Mas de la Cartoixa
Mas de la Devesa
Mas de la Ruisseta

Mas de les Casotes
Mas de Llançola
Mas de Macip
Mas de Martí
Mas de Mirona
Mas de Montesinos
Mas de Peret
Mas de Peris
Mas de Pessudo
Mas de Petit
Mas de Pitarch
Mas de Pla
Mas de Quintana
Mas de Rambla
Mas de Renau
Mas de Roig
Mas de Roquetes
Mas de Serrulla
Mas de Sidre
Mas de Sit
Mas de Soler
Mas de Vadoro
Mas de Vinyé
Mas de Vista Alegre
Mas del Menut
Mas del Morteràs
Mas del Negrero
Mas del Notari
Mas del Rogero
Mas del Saboner
Mas dels Paranyes
Raval de Sant Fèlix
Raval de Sant Francesc
Venta del Menut

Altres llocs d'interés

Aeròdrom
Ametler de Beltran
Araucària de Coscollosa

Basílica de la Mare de Déu
del Lledó
Castell Vell

Cementeri
Club de Tenis
el Castellet
el Polvorí
el Quarter
Ermita de la Magdalena
Ermita de Sant Francesc
de la Font
Ermita de Sant Isidre
Ermita de Sant Jaume
Ermita de Sant Josep
Ermita de Sant Roc de Canet
Ermita del Carme
Estació d'Autobusos
Estació de Ferrocarril
Far
Hospital General de Castelló
Hospital La Magdalena
Instal·lacions Esportives
la Pèrgola
les Casernes
Llonja del Peix
Mare de Déu del Carme

Molí de Brevà
Molí de Casalduc
Molí de la Font
Molí de Rúbio
Molí del Catxo d'Almalafa
Molí del Salt de la Nòvia
Molí Mercader
Molló de la Cassul·la
Molló del Caminàs
Palmeretes del Camí de Fadrell
Parc del Meridià
Parc Natural de les Illes
Columbretes
Parc Natural del Desert de les
Palmes
Pedrera de la Torreta
Polígon Industrial Benadressa
Polígon Industrial El Serrallo
Polígon Industrial La Magdalena
Port de Castelló
Torreta d'Alonso
Universitat Jaume I
Venta del Sol

PARTIDES I VIES DE COMUNICACIÓ

Partides i paratges

Almalafa
Benadressa
Brunella
Canet
Cap
Censal
Coscollosa
Damunt la Via
el Bovalar
el Bovar
el Comú de la Mota
el Comú de la Torre

el Molló
el Pinar
el Quadro
el Riuet
el Secà
el Senillar
els Prats
en Trilles
Era d'Ortega
Era de Bufanúvols
Era de Guinot
Era de l'Orpesí

Era de Miquel el Flare
Era de Panxeta
Era del Batallo
Era del Curandero
Era del Menut
Era del Ranxo Grande
Era dels Pasquals
Estepar
Fadrell
Fadrell de Dalt
Finca de Donyana
Finca de Ramos
Gumbau
l'Horta
la Borrassa
la Catalana
la Fileta
la Font
la Joquera
la Llobera

la Magdalena
la Molinera
la Mota
la Pastereta
la Plana
la Safra
la Sortanella
la Travessera
Marrada
Patos
Racó de Galotxa
Racó de la Coma
Racó de Picó
Racó de Ramell
Rafalafena
Ramell
Soterrani
Taixida
Vinamargo
Vinatxell

Vies de comunicació

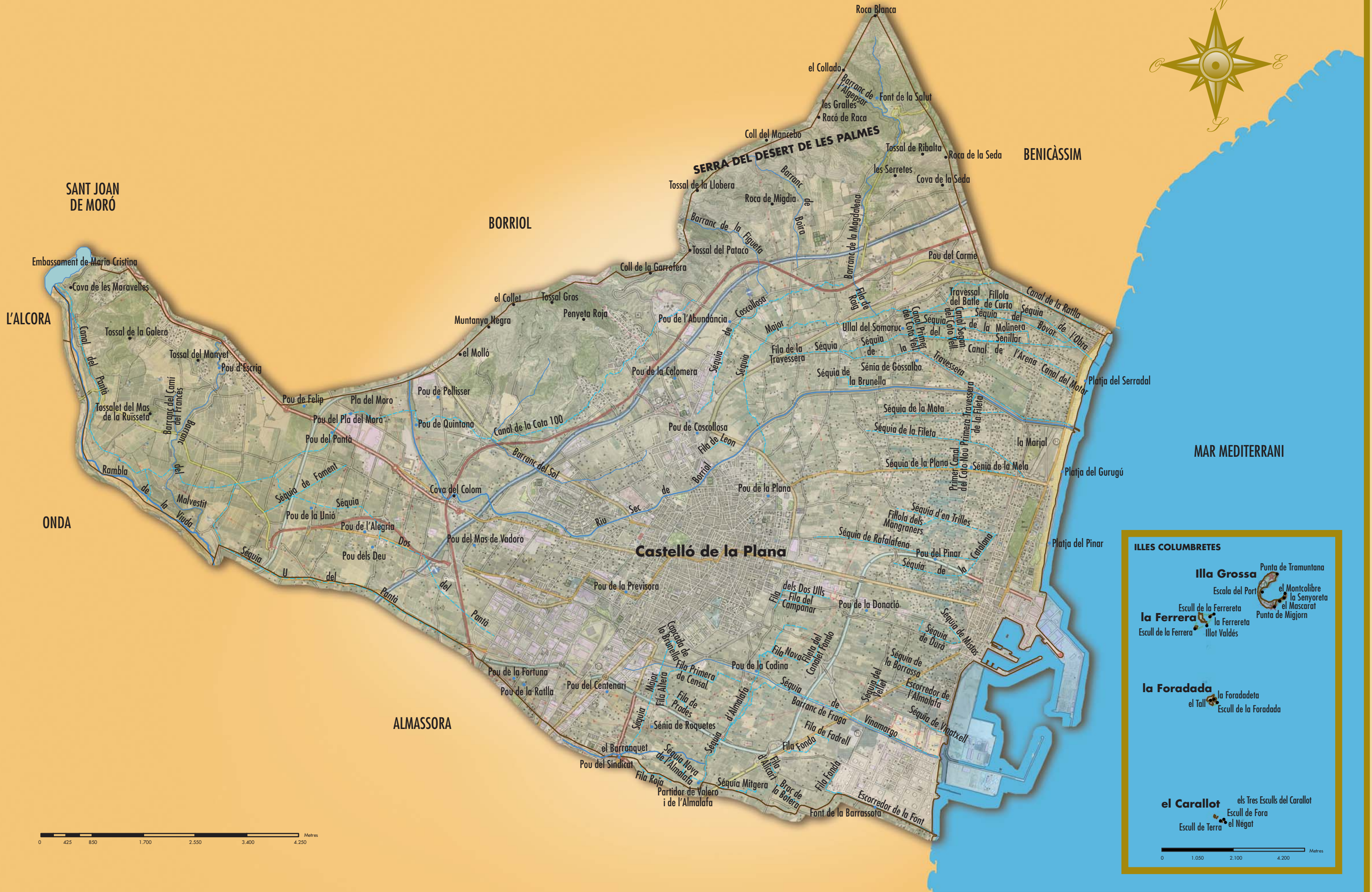
Assagador de Saragossa
Assagador del Riu Sec
Autovia d'Accés al Port
Autovia de la Plana
Camí d'Almalafa
Camí d'en Riera
Camí d'en Trilles
Camí de Bomboí
Camí de Borriol a la Costa
Camí de Canet
Camí de Coscollosa
Camí de Fadrell
Camí de l'Horta
Camí de la Donació
Camí de la Donacioneta
Camí de la Joquera
Camí de la Llobera
Camí de la Mar

Camí de la Pedrera
Camí de la Plana
Camí de la Platja d'Almassora
Camí de la Ratlla
Camí de la Ratlla de Borriol
Camí de les Eres
Camí de les Vil·les
Camí de Lledó
Camí de Museros
Camí de Sant Jaume
Camí de Sant Josep
Camí de Taixida
Camí de Vinamargo
Camí del Barranc de Boira
Camí del Bovar
Camí del Coto Nou
Camí del Desert
Camí del Mas de Pitarch

Camí del Motor de la Plana
Camí del Negrero
Camí del Pi Gros
Camí del Pit-roig
Camí del Romeral
Camí del Serradal
Camí dels Mestrets
Camí dels Molins
Camí Fondo
Camí Real
Camí Vell de Barcelona
Camí Vell de l'Alcora
Camí Vell de la Mar
Camí Vell de Ribesalbes
Caminàs de Barros
Caminasset de Tormos
Carrerassa del Senillar
Carretera d'Almassora
Carretera de Benicàssim
Carretera de Borriol
Carretera de Castelló
a Almenara
Carretera de l'Alcora
Carretera de Ribesalbes
Carretera de Vila-real
Carretera del Desert
de les Palmes
Carretera dels Palos
el Caminàs
Ferrocarril de les Palmes al
Grau de Castelló
Ferrocarril València-Barcelona
Pont de la Gallenca
Pont de la Mallorquina

Quadra d'Assensi
Quadra de Baix
Quadra de Busquets
Quadra de Català
Quadra de Clorinda
Quadra de Cuquerolla
Quadra de Dalt
Quadra de Donyana
Quadra de Gimeno
Quadra de Giner
Quadra de Gumbau
Quadra de l'Aljub
Quadra de la Brevia
Quadra de la Salera
Quadra de la Sequiota
Quadra de la Torta
Quadra de Mercader
Quadra de Portolés
Quadra de Tonet
Quadra de Velluter
Quadra de Villalon
Quadra del Borriolenc
Quadra del Matador
Quadra del Menut
Quadra del Morteràs
Quadra del Negrero
Quadra del Quarter
Quadra del Saboner
Quadra dels Cubs
Quadra Quarta
Quadrella de la Gallenca
Ronda Nord
Senda dels Pescadors
Travessera del Senillar

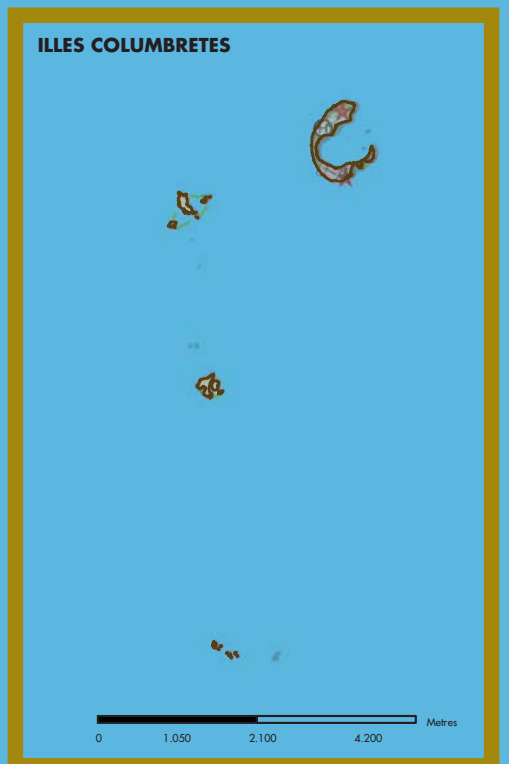
Elements físics



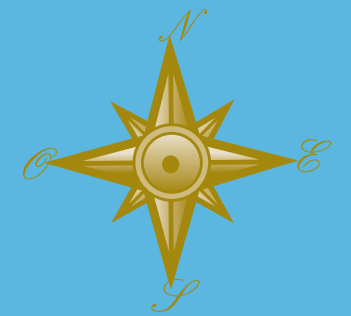
Presència humana



Partides i vies de comunicació



La Plana Alta



MAR MEDITERRANI

ILLES COLUMBRETES

